

ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ ਬੋਲੀਆਂ ਵਿਚ ਰਿਸ਼ਤਾ-ਨਾਤਾ ਪ੍ਰਬੰਧ

ਡਾ.ਹਰਪ੍ਰੀਤ ਕੌਰ ਔਲਖ

ਐਸੋਸੀਏਟ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ

ਭਾਗ ਸਿੰਘ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਫ਼ਾਰ ਵਿਮੇਨ

Paper Received On: 21 February 2025

Peer Reviewed On: 25 March 2025

Published On: 01 April 2025

ਲੋਕ ਕਾਵਿ ਲੋਕਧਾਰਾ ਦਾ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਅੰਗ ਹੈ। ਲੋਕ ਕਾਵਿ ਦਾ ਹੀ ਇੱਕ ਰੂਪ ਬੋਲੀਆਂ ਹਨ। ਲੋਕ-ਕਾਵਿ ਵਿੱਚ ਬੋਲੀਆਂ ਦੀ ਵਿਲੱਖਣਤਾ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਖੇਤਰ ਵੀ ਵੱਖਰੇ ਸਮੇਂ ਨਾਲ ਵੱਖਰੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਹੀ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਲੋਕ ਬੋਲੀਆਂ ਔਰਤ ਦੇ ਮਨ ਦੀ ਅੰਦਰੂਨੀ ਵੇਦਨਾ ਨੂੰ ਰੂਪਮਾਨ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਔਰਤ ਦੇ ਮਨ ਅੰਦਰ ਛੁਪੇ ਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਬਿਆਨ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਮਨ ਦੀਆਂ ਪਰਤਾਂ, ਅੰਤਰੀਵ ਮਨ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦੀ ਤਰਜ਼ਮਾਨੀ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕਕਾਵਿ ਵਿੱਚ ਪਿਆਰ, ਵੈਰਾਗ, ਸੱਧਰਾਂ, ਚੰਚਲ ਭਾਵਾਂ, ਲਾਲਸਾ, ਕਰੁਣਾ, ਹਿਜਰ ਆਦਿ ਦੇ ਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਿਆਰ ਦੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਲਈ ਸੁਹੱਪਣ ਦਾ ਵਰਣਨ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਪਿਆਰ ਨਿਸ਼ਾਨੀਆਂ ਪਿਆਰ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਨੂੰ ਚਿੰਨ੍ਹਤ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕਕਾਵਿ ਵਿੱਚ ਉਡੀਕ, ਵਿਯੋਗ ਦਾ ਵੀ ਵਰਣਨ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਆਟੇ ਦਾ ਬੁੜ੍ਹਕਣਾ, ਕਾਂ ਦਾ ਬੋਲਣਾ, ਹਿਚਕੀ ਲੱਗਣਾ, ਅੱਖ ਦਾ ਫਰਕਣਾ ਆਦਿ ਚਿੰਨ੍ਹ ਹਨ। ਸਾਉਣ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਦਾ ਗੀਤਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਰਣਨ ਹੈ। ਇਹ ਰੁੱਤ ਪੰਜਾਬੀ ਮਨ ਨੂੰ ਸੁਹਜਮਈ ਉਤੇਜਨਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਮਹੀਨੇ ਦਾ ਸਬੰਧ ਨੱਚਣ ਗਾਉਣ, ਖੁਸ਼ੀ ਖੇਡੇ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।

“ਬੋਲੀਆਂ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਇਕੱਲੇ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਤਰਜ਼ਮਾਨੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ ਸਗੋਂ ਇੱਕ ਸਮੂਹ ਮਿਲ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬੋਲੀਆਂ ਦੀ ਤਰਜ਼ ਤੇ ਨੱਚਦਾ ਗਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਮੂਹ ਅਜਿਹੇ ਮੌਕਿਆਂ ਨੂੰ ਸਿਰਜਦਾ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਧਾਰਮਿਕ ਵਲਗਣ ਨਾ ਹੋਵੇ ਸਗੋਂ ਸਭ ਧਰਮਾਂ, ਜਾਤੀਆਂ ਦੇ ਲੋਕ ਸਾਂਝੇ ਪਿੜ ਵਿੱਚ ਨੱਚਦੇ ਹੋਣ।” 1

‘ਲੋਕ-ਕਾਵਿ ਦੀਆਂ ਚੋਣਵੀਆਂ ਵੰਨਗੀਆਂ ਵਿੱਚ ਬੱਚੇ ਦੇ ਜਨਮ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਸਮੇਂ ਜਦੋਂ ਬੱਚਾ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਵਿੱਚ ਛਟੀ ਕਰਨ ਦਾ ਰਿਵਾਜ ਹੈ ਜਿਸ ਸਮੇਂ ਬੱਚੇ ਦੀਆਂ ਭੂਆਂ, ਚਾਚੀਆਂ, ਤਾਈਆਂ, ਮਾਮੀਆਂ, ਮਾਸੀਆਂ ਰਲ ਕੇ ਗਿੱਧਾ ਪਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। 2

ਬੋਲੀਆਂ ਲੋਕ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੀ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਪੜਚੋਲ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਗਿੱਧੇ ਦੀਆਂ ਬੋਲੀਆਂ

ਰਾਹੀਂ ਖੂਬ ਮਨੋਰੰਜਨ ਭਰਪੂਰ ਵਾਤਾਵਰਨ ਸਿਰਜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਨਾਨਕੀਆਂ, ਦਾਦਕੀਆਂ, ਗਿੱਧੇ ਵਿੱਚ ਖੂਬ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਆਡਾ ਲੈਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਬੋਲੀਆਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਖੇਤਰ ਸਮਾਜਿਕ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ (ਸੱਸਾਂ, ਨਣਾਨਾਂ ਤੇ ਭਰਜਾਈਆਂ ਆਦਿ) ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਬੋਲੀਆਂ ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਹੂ-ਬ-ਹੂ ਤਸਵੀਰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਵਿਚਲੀ ਮਿਠਾਸ ਅਤੇ ਕੁਝਤਣ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਲੋਕ ਬੋਲੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਸਾਡੇ ਸਮਾਜ ਦੇ ਸਮਾਜਿਕ, ਆਰਥਿਕ, ਰਾਜਨੀਤਿਕ, ਰਿਸ਼ਤਾ-ਨਾਤਾ ਪ੍ਰਬੰਧ, ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਜੀਵਨ ਦੇ ਕੰਮ-ਧੰਦੇ ਆਦਿ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਗੋਚਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਕੁਝ ਪੇਸ਼ਾਵਰ ਜਾਤੀਆਂ ਦਾ ਗਿੱਧਾ ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕਧਾਰਾ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅੰਗ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ ਕਾਵਿ ਵਿੱਚ ਬੋਲੀਆਂ ਦੀ ਵਿਲੱਖਣਤਾ ਦਾ ਪਸਾਰ ਗਿੱਧੇ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਵੰਨਗੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਡਾ. ਸੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸ਼ੇਰਗਿੱਲ ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ ਗੀਤਾਂ ਵਿੱਚ ਸਮੇਂ ਪੰਜਾਬੀ ਇਸਤਰੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਬਾਰੇ ਲਿਖਦੇ ਹਨ।

“ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਇਸਤਰੀ ਜਦੋਂ ਲੋਕ ਗੀਤਾਂ ਵਿਚ ਜੀਵਨ ਦੇ ਇਹਨਾਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪੱਖਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟਾਉਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਸੋਚ ਦਾ ਆਧਾਰ ਇਸਤਰੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ-ਸਾਂਝ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਨਿੱਜੀ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੀ ਸਾਂਝ ਹੈ। ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਲੋਕ ਗੀਤਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਉਸਦੇ ਜੀਵਨ ਬਾਰੇ ਜਾਣਦਿਆਂ ਨਿੱਜੀ ਸਾਂਝ ਦੇ ਕੁਝ ਪੱਖ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੀ ਮਿਠਾਸ ਅਤੇ ਕੁਝਤਣ ਨੂੰ ਉਹ ਉਮਰ ਦੀ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਅਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਲੋਕ ਗੀਤਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਗਟਾਉਂਦੀ ਅਤੇ ਸਹੁਰਿਆਂ ਤੇ ਪੇਕਿਆਂ ਦੇ ਵਿਹੜਿਆਂ ਵਿੱਚ ਅਲਾਪਦੀ ਹੈ।”³

ਸਭਿਆਚਾਰ ਦਾ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਆਧਾਰ ਰਿਸ਼ਤਾ ਨਾਤਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਹੈ। ਰਿਸ਼ਤਾ ਨਾਤਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਸਿਰਜਣਾਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸਮੂਹਕ ਸਿਰਜਣਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤਾ ਨਾਤਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਸਿਰਜਿਤ ਮਾਨਵੀ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦਾ ਸਰੂਪ ਬਹੁਪੱਖੀ ਤੇ ਬਹੁਦਿਸ਼ਾਵੀ ਹੈ। ਰਿਸ਼ਤਾ-ਨਾਤਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਆਪਸੀ ਸਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟਾਉਣ ਵਾਲਾ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਸਮਾਜਿਕ, ਇਤਿਹਾਸਿਕ, ਪਦਾਰਥਕ ਵਿਕਾਸ ਅਨੁਸਾਰ ਪਰਿਵਰਤਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਨਿਆਂ ਸੰਸਥਾ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੀ ਸੰਸਥਾਗਤ ਵਿਉਂਤ ਵਿੱਚ ਜਿੱਥੇ ਕੁਝ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਇਸਦੇ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਸਰੂਪ ਨਿਰਧਾਰਣ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਅਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕਾਰਜਸ਼ੀਲ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਉੱਥੇ ਇਸ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੇ ਸਮੁੱਚੇ ਵਿਹਾਰ ਨੂੰ ਮਨੁੱਖੀ ਭਾਈਚਾਰੇ ਵਲੋਂ ਸਵੀਕਾਰ ਨਾ ਕਰਨ, ਤੋੜਨ ਅਤੇ ਅਵਗਿਆ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿਉਤਰ ਵਜੋਂ ਸਭਿਆਚਾਰ ਅੰਦਰੋਂ ਹੀ ਸਹਿਜ ਸੁਭਾਵਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਸਮੂਹਿਕ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਉੱਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਇੱਕ ਨਿਆਂ ਸੰਸਥਾ ਵੀ ਉਤਪੰਨ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਰਿਸ਼ਤਾ ਨਾਤਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੇ ਵਿਭਿੰਨ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਰਚਨਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਜੋਂ ਪ੍ਰਤੱਖਣ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਬਿੰਦੂ ਬਣਾਇਆ ਹੈ।

ਡਾ. ਬਿਕਰਮ ਸਿੰਘ ਘੁੰਮਣ ਔਰਤਾਂ ਅਤੇ ਮਰਦਾਂ ਦੇ ਗਿੱਧੇ ਦਾ ਅੰਤਰ ਪ੍ਰਸੰਗ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਲਿਖਦੇ ਹਨ।

“ਗਿੱਧੇ ਦੀਆਂ ਬੋਲੀਆਂ ਦਾ ਪੂਰਾ ਰੰਗ ਕਿਸੇ ਪੇਂਡੂ ਸਭਿਆਚਾਰ ਮੇਲੇ, ਵਿਆਹ, ਤੀਆਂ ਅਤੇ ਤਿਉਹਾਰਾਂ ਆਦਿ ਦੇ ਮੌਕੇ ਬੱਝਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਬੋਲੀਆਂ ਨੂੰ ਮਰਦ ਵੀ ਗਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਤੇ

ਔਰਤਾਂ ਵੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਗਿੱਧੇ ਦੀਆਂ ਬੋਲੀਆਂ ਤੋਂ ਵੱਖਰੀਆਂ ਭੰਗੜੇ ਦੀਆਂ ਨਿਰੋਲ ਬੋਲੀਆਂ ਮਰਦਾਂ ਦੀਆਂ ਬੋਲੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ।” 4

ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕਕਾਵਿ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਅਤਾ ਵਿਚੋਂ ਜਨਮ ਲਿਆ। ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਵਿਚ ਹਾਰ-ਸ਼ਿੰਗਾਰ, ਕਾਰ-ਵਿਹਾਰ, ਮੇਲੇ-ਤਿਉਹਾਰ, ਤੀਆਂ-ਤ੍ਰਿੰਝਣ ਆਦਿ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਲੋਕਕਾਵਿ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਪਰਿਪੇਖ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਮਾਨਵੀ ਜੀਵਨ ਦੇ ਵਿਭਿੰਨ ਪੱਖ ਲੋਕਕਾਵਿ ਦਾ ਆਧਾਰ ਬਣਦੇ ਹਨ। ਲੋਕਕਾਵਿ ਦੀ ਸੰਰਚਨਾ ਬੁਨਿਆਦੀ ਤੌਰ ਤੇ ਸਮਾਜਕ ਜੀਵਨ ਨਾਲ ਅੰਤਰ-ਸਬੰਧਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਥਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਸਭਿਆਚਾਰ ਉਥੋਂ ਦੇ ਲੋਕਕਾਵਿ ਵਿਚ ਅਭਿਵਿਅਕਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਭਿਆਚਾਰ ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਨ ਦਾ ਆਂਤਰਿਕ ਤੱਤ ਹੈ ਜੋ ਮਨੁੱਖੀ ਚਿੰਤਨ ਦੇ ਸੂਖਮ ਤੱਤਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਮਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸਭਿਆਚਾਰ ਦਾ ਮੰਤਵ ਕਿਰਿਆਸ਼ੀਲਤਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੇ ਸੁਭਾਅ, ਸੁਹਜ-ਸੁਆਦ, ਰਹਿਣੀ-ਬਹਿਣੀ, ਮਨੋਵੇਗ ਅਤੇ ਸਮੁੱਚੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਤਸਵੀਰ ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕਕਾਵਿ ਵਿਚੋਂ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਗੋਚਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਲੋਕਕਾਵਿ ਪੀੜੀ-ਦਰ-ਪੀੜੀ ਅੱਗੇ ਤੁਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਮਾਂ ਪਾ ਕੇ ਆਪਣਾ ਰੂਪ ਜ਼ਰੂਰ ਨਿਖਾਰਦਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕਕਾਵਿ ਸਮੂਹਕ ਲੋਕ ਅਨੁਭਵ ਦਾ ਉਹ ਸੱਚ ਹੈ, ਜੋ ਮਾਨਵੀ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਮਨ ਦੀਆਂ ਦਬੀਆਂ-ਘੁਟੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਹਰ ਪੱਖ ਲੋਕਕਾਵਿ ਵਿਚੋਂ ਝਲਕਦਾ ਹੈ ਜੋ ਮੌਖਿਕ ਸੰਚਾਰਿਤ ਕਲਾ ਨਾਲ ਸਬੰਧ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕਕਾਵਿ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਉਪਰੋਕਤ ਵਿਚਾਰਾਂ ਤੋਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕਕਾਵਿ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦਾ ਦਰਪਣ ਹੈ। ਲੋਕਕਾਵਿ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦਾ ਸੁਤੰਤਰ ਤੇ ਮੌਲਿਕ ਪ੍ਰਗਟਾਅ ਮਾਧਿਅਮ ਹੈ। ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਸਮੁੱਚਾ ਲੋਕ-ਜੀਵਨ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਜੀਵਨ ਦੇ ਹਰ ਕਰਮ ਖੇਤਰ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਲੋਕਕਾਵਿ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਸਭਿਆਚਾਰ ਦਾ ਮੁਹਾਂਦਰਾ ਲੋਕਕਾਵਿ ਵਿਚੋਂ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਗੋਚਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਭਿਆਚਾਰ ਸਮਾਜ ਦਾ ਅਨਿਖੜ ਅੰਗ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਜਨ-ਸਮੂਹ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਹਰ ਖੇਤਰ ਵਿਚਲੀਆਂ ਕਿਰਿਆਵਾਂ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਢੰਗ ਇਸ ਵਿਚ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਕਲਾਵੇ ਵਿਚ ਜੀਵਨ ਦਾ ਸਮੂਹ ਖੇਤਰ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਮੂਹਕ ਯਤਨਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਇਸਦੀ ਹੋਂਦ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ। ਸਭਿਆਚਾਰ ਦਾ ਸੁਭਾ ਪਰਿਵਰਤਨਸ਼ੀਲ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਪਰਿਵਰਤਨਸ਼ੀਲਤਾ ਵਿਚ ਵਿਕਾਸ ਦੀਆਂ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਜਨਮ ਉਪਰੰਤ ਮਨੁੱਖ, ਸਮਾਜ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਬਣ ਕੇ ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਅਮਲ ਵਿਚ ਪੈ ਕੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਸਿੱਖਣਯੋਗ ਵਰਤਾਰਾ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਭਿਆਚਾਰ ਜਮਾਂਦਰੂ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਇਹ ਸਮੂਹਕ ਕਾਰਜ, ਸਾਧਨਾ, ਰੁਚੀ ਤੇ ਰਚਨਾ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਦਾ ਮੂਲ ਬਣਦੀ ਹੈ।

ਲੋਕਮਨ ਨੇ ਪਿਆਰ, ਧਰਮ, ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ, ਮੌਤ, ਰੀਤੀ-ਰਿਵਾਜਾਂ ਆਦਿ ਬਾਰੇ ਇਕ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਬਣਾਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਨਾਲ ਪਰੰਪਰਾ ਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਜੁੜੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਰੂਪਾਂ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਭਿਆਚਾਰ ‘ਚੋਂ ਹੀ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਦਾ ਲੋਕਕਾਵਿ ਉਪਜਦਾ ਹੈ। ਸਭਿਆਚਾਰ ਦਾ ਸੱਚ ਹੀ ਲੋਕਕਾਵਿ ਦਾ

ਸੱਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਲੋਕਕਾਵਿ ਰਾਹੀਂ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਤੇ ਦਿਸ਼ਾ ਨੂੰ ਸਮਝਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਲੋਕਕਾਵਿ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਮਰਿਆਦਾ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਪਰੰਪਰਕ ਅੰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸਾਂਝੀ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਲੋਕਕਾਵਿ ਰੂਪ ਸਮੂਹਕ ਸੋਚਣੀ ਅਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਪਰੰਪਰਾ ਦਾ ਧਾਰਨੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਹਵਾਲੇ ਅਤੇ ਟਿੱਪਣੀਆਂ

ਨਾਹਰ ਸਿੰਘ, ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ-ਨਾਚ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਭੂਮਿਕਾ ਅਤੇ ਸਾਰਥਕਤਾ, ਪੰਨਾ 65.

ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਰੰਧਾਵਾ ਅਤੇ ਦੇਵਿੰਦਰ ਸਤਿਆਰਥੀ (ਸੰਪਾ.), ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ ਗੀਤ, ਪੰਨਾ 20

ਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੋਸ਼ੀ, ਮਲਵਈ ਲੋਕ-ਕਾਵਿ ਰੂਪਾਂ ਦਾ ਤਰਕਬੋਧ, ਪੰਨਾ 85 (ਅਣਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ). 9.

ਬਿਕਰਮ ਸਿੰਘ ਘੁੰਮਣ, ਅਮਰਜੀਤ ਕੌਰ ਘੁੰਮਣ, ਸੁੱਚੇ ਪੱਟ ਦੀ ਮੈਂ ਫੁਲਕਾਰੀ, , ਪੰਨਾ 9.